

РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Олександр Кундицький

Львівський національний університет імені Івана Франка
79008 м. Львів, проспект Свободи, 18
e-mail: oleksandr.kundytskyu@lnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7848-4717>

Анотація. У статті досліджено сутність та особливості функціонування ринку праці як загалом, так і під час війни в Україні. Охарактеризовано теоретичні аспекти функціонування ринку праці. Зокрема, розглянуто зміст основних понять, пов'язаних із ринком праці таких як розглянуто поняття зайнятості, ринку праці. Ідентифіковано функції ринку праці.

Наголошено на основних проблемах ринку праці в Україні. У довоєнній економіці до них віднесено мотивацію, тінювий ринок праці, високий рівень міграції робочої сили за кордон.

Проаналізовано ринок праці в Україні у 2022-2023 році. Зроблено висновок, що він зазнав суттєвих змін у момент початку повномасштабного вторгнення. Незважаючи на зусилля влади та міжнародну підтримку через продовження військових дій проблеми вітчизняного ринку праці загострюються. Зокрема, через руйнування виробничих потужностей та інфраструктури втрачено 4,8 млн. робочих місць. У зв'язку із падінням попиту на товари та послуги народного господарства підприємства та пошкодженнями внаслідок бойових дій, підприємства, які функціонують, терплять збитки і не мають змоги забезпечувати гідний рівень заробітної плати працівникам. Через вимушену міграцію та мобілізацію населення має місце нестача робочої сили в окремих галузях народного господарства. Ідентифіковано основні ризики таких проблем, зокрема зниження кваліфікації робочої сили, збільшення зайнятості жінок, зокрема залучення до фізично важкої та шкідливої праці, зростання залучення інвалідів, використання дитячої праці.

У результаті проведеного дослідження запропоновано низку заходів щодо відновлення ринку праці і виведення його з кризи. Зокрема, рекомендовано впроваджувати урядові заходи щодо реінтеграції внутрішньо переміщених осіб, інвестування підприємств у мотивацію та власний розвиток кадрів, активізувати участь у міжнародних програмах і проектах та сприяти розвитку стартапів.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, функції ринку праці, вакансії, міграція робочої сили.

Постановка проблеми. Ринок праці, особливо сфера зайнятості, є найважливішою складовою всієї економічної системи, на розвиток якої найбільше впливають такі чинники, як рівень продуктивності праці, темпи економічного зростання, конкурентні переваги, матеріальне забезпечення працездатного населення та соціум загалом. Крім того, аналізуючи його функціонування можна спостерігати за інтересами його суб'єктів та всіма процесами, що відбуваються в економічній, політичній та соціально-демографічній сферах. Не слід забувати і про те, що на ринок праці впливають кризові явища та збурення в суспільстві. Як наслідок, протягом 2022-2023 років функціонування ринку праці в Україні суттєво змінилося у зв'язку із воєнними діями та наслідками війни.

Дослідженням ринку праці присвячується значна увага багатьох науковців у різних куточках світу уже не одне століття. Однак, незважаючи на це, постійні зміни у світовому господарстві, геополітичній ситуації та розвитку науково-технічного прогресу вимагають перегляду основних принципів взаємовідносин роботодавців і робочої сили, і, як наслідок, ставлять нові завдання перед економістами та менеджерами в сфері управління трудовими ресурсами. Недослідженими та невирішеними залишаються проблеми функціонування вітчизняного ринку праці, спричинені війною.

Досліджуючи ринок праці варто наголосити, що його функціонування слід аналізувати як через призму державного регулювання та юридичних аспектів, так і у зв'язку із економічними та управлінськими процесами та закономірностями. У будь-якій правовій державі має місце державне регулювання ринку праці, що забезпечує захист прав як найманої робочої сили, так і бізнесу.

Питання, пов'язані із зайнятістю населення відображенні у статті 43 Основного Закону України, де зазначено, що «кожен громадянин України має право на працю». Це означає наявність можливості для кожного заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, можливості вільно обирати вид діяльності, професію, місце роботи відповідно до своїх здібностей і бажань [1]. У відповідності до Закону України «Про зайнятість населення» зайнятість – «це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і така, що, як правило, приносить їм доход у грошовій або іншій формі» [2].

Значення ринку праці для держави полягає у його здатності вирішувати два ключових питання: це, по-перше, задовольняти потреби національної економіки у робочій силі і по-друге, забезпечити робочими місцями працездатне населення, оскільки це є основним джерелом і умовою нормального існування людей. Слід зазначити, що піклування про добробут населення є однією із традиційних функцій держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукової та юридичної літератури авторів статті показує, що ринок праці, його роль і функції в економічній системі не мають чіткого визначення. Дослідники [3; 5; 6] цього питання часто розглядають різні його аспекти і висловлюють погляди діаметрально протилежного змісту.

Наразі можна виділити кілька способів розуміння природи ринку праці. Тому згідно з першим підходом ринок праці вважається синонімом поняття «ринок робочої сили». [3]. Відповідно до другого підходу ринок праці характеризується сукупним попитом і загальною пропозицією робочої сили, а не кількістю працівників, які беруть участь у різних видах формальної та неформальної трудової діяльності. Особливістю третього підходу є те, що ринок праці показується як саморегульований механізм, що забезпечує попит і пропозицію робочої сили на основі руху заробітної плати та доходу.

Це цілком ринковий підхід, який полегшує задоволення потреб роботодавця та окремого працівника. Автор цієї статті також поділяє думку про те, що це система відносин, пов'язана із купівлею і продажем робочої сили [4, с.158]. Як наслідок, український ринок праці є складним і багатоаспектним, включаючи робочу силу, зайнятість, безробіття, заробітну плату, умови праці, законодавство та інші фактори. Для всіх країн світу зайнятість є ключовим питанням у системі соціально-економічних проблем і, поряд з рівнем життя, важливим індикатором суспільних процесів. Елементами ринку праці виступають: товар, пропозиція та ціна. Співвідношення попиту, пропозиції та ціни визначає кон'юнктуру ринку праці.

Постановка завдання. Основним завданням дослідження є детальний аналіз ринку праці в Україні та визначення можливих шляхів його відновлення і подолання кризових явищ в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми підтримуємо думку, що ефективне функціонування ринку праці можливе лише за наявності низки умов:

- 1) повна самостійність і незалежність продавця і покупця робочої сили в поєднанні з їх фінансовою відповідальністю;
- 2) взаємодія між агентами на ринку праці – це взаємодія, яка має форму контрактів і угод між рівними між собою партнерами;
- 3) ефективність ринку праці тим більша, чим активніша конкуренція між власниками робочої сили за робоче місце та роботодавцями за найм кваліфікованої робочої сили.
- 4) наявність пропорційного балансу між загальною пропозицією праці та грошовим виразом заробітної плати;
- 5) роботодавці та працівники можуть брати участь у профспілках для просування своїх інтересів, але вони не можуть бути членами однієї профспілки [5, с.8].

Ефективний ринок праці як впливає так і залежить від розвитку національної економіки, адже він передбачає виконання декількох функцій, зокрема розподільчої, посередницької, ціноутворюючої, стимулюючої, регулюючої, інформаційної, соціальної, санаційної.

Розподільча функція полягає в забезпеченні розміщення робочої сили за принципом соціальної зручності використання робочої сили та відповідно до професійно-кваліфікаційних, галузевих і регіональних можливостей застосування.

Суть посередницької функції полягає у встановленні зв'язку між роботодавцем і найманим працівником, що забезпечує можливість задоволення взаємних потреб у процесі купівлі-продажу праці на основі вільного вибору.

Функція ціноутворення – це формування ціни послуги праці з урахуванням внеску конкретного виду послуги праці в кінцеві результати виробництва та її значення для суспільства.

Стимулююча функція полягає в тому, що ринок розвиває економіку з метою задоволення потреб людей, щоб усі учасники конкурентного процесу були матеріально зацікавлені в задоволенні своїх потреб. Завдяки механізму конкуренції ринок праці створює поштовх, який дає працівникам матеріальні блага, покращує якість робочої сили (ініціативи, здібності, кваліфікацію) і спонукає роботодавців до розширення кількості робочих місць для розширення прибуткового виробництва.

Метою регулюючої функції є забезпечення координації роботи для досягнення максимальної ефективності в кінцевих результатах. Ринок праці сприяє оптимізації використання робочої сили, розширенню різноманітних форм зайнятості, створенню

конкуренції при працевлаштуванні, забезпеченню відповідності попиту та пропозиції, узгодженню інтересів усіх сторін, досягненню продуктивної зайнятості.

Значення інформаційної функції полягає в наданні об'єктивної та відкритої інформації про зайнятість, робочу силу та соціальні потреби з точки зору економічного розвитку та прогресу.

Соціальна функція концентрується на матеріальній підтримці соціально незахищених верств населення (молоді, багатодітних, хворих, інвалідів, людей похилого віку тощо), які з об'єктивних причин не можуть на рівних конкурувати з іншими групами населення, організації професійної підготовки та перепідготовки кадрів, формуванні системи підтримки гарантій тощо.

Функція санаційна передбачає, що в умовах ринкової конкуренції для економічно слабких, нежиттєздатних підприємств місця немає, так же само як і мало кваліфікованим робітникам, які змушені отримувати низьку заробітну платню за свою працю або поповнювати ряди безробітних.

Вітчизняний ринок праці має свою специфіку. Протягом років незалежності відбувалося його встановлення та удосконалення регулювання шляхом розробки трудового законодавства, створення інституцій, які забезпечують його функціонування. На нашу думку не слід стверджувати про його повну сформованість, оскільки мали місце високий рівень міграції робочої сили за кордон, проблеми із тіньовою заробітною платою тощо.

Щодо загроз, то основною проблемою на довоєнному вітчизняному ринку праці на думку дослідників була низька дієвість мотиваційних та стимулюючих чинників [6]. Ситуація погіршилась з початку весни 2022 року. З початком російської агресії на Сході України почали виникати часті проблеми, які посилювали загальну складність ринку праці і, зокрема, сфери продуктивної зайнятості. Серед найбільш значущих слід підкреслити такі:

- знищення важливих для промислового розвитку регіонів об'єктів інфраструктури та деградація давно створеної організації матеріально-технічного забезпечення основних ресурсів.

- погіршення співпраці з важливими торговельними партнерами, що призвело до часткової втрати Україною зовнішніх ринків;

- руйнування інвестиційної привабливості країни, що призвело до спаду інвестиційних потоків;

- зменшення попиту на внутрішньому ринку внаслідок погіршення виробничих процесів та фінансової спроможності суспільства.

Початок повномасштабного конфлікту у 2022 році призвів до значних змін у функціонуванні вітчизняної економічної системи та ринку праці загалом. На думку автора, найбільшу роль у погіршенні ситуації на ринку праці відіграють економічна рецесія та вимушена міграція. Руйнування економічних активів, поширеність військових баталій на значній території, пошкодження інфраструктури, часткова або повна відсутність ділової активності призвели до проблем з організацією господарської діяльності та логістикою, а також до зниження попиту на споживчі товари. Від початку військової агресії до 22 березня 2022 року 82% підприємств країни зупинили, сповільнили або скоротили свою діяльність, з них: 52% працювали частково або майже не працювали, і лише 13% ще працювали. [7]. Справа в тому, що багато підприємств на охоплених війною територіях зруйновано, пошкоджено або закрито, а інші перемістили свої потужності в безпечніші райони. За даними Мінреінтеграції, до квітня 2023 року було переселено близько 800 підприємств [8]. Зокрема, тільки в

Харківській області в інші регіони переїхало понад 200 компаній. З початком військової агресії Росії лише в лютому 2022 року пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 4431 житловий будинок, 92 заводів / підприємств, 378 закладів освіти, 138 закладів охорони здоров'я, 8 цивільних аеропортів та 10 військових аеродромів, 7 ТЕС / ГЕС тощо [9]. Уже станом на січень 2024 року Внаслідок бойових дій та регулярних обстрілів кількість пошкоджених та зруйнованих житлових будинків становила понад 250 тисяч будівель. З них – 222 тисяч приватних будинків, понад 27 тисяч – багатоквартирних та 526 гуртожитків, а загальна сума збитків налічувала 155 млрд.дол. США[10].

Як наслідок у 2022 р. реальний ВВП зменшився на 29,2%. Також тут слід враховувати той факт що ще у 2014-2015 роках після першого акту російської агресії Україна вже втратила 15,8% ВВП. За оцінками Мінекономіки і KSE Institute, загальні втрати економіки України внаслідок війни з урахуванням як прямих так і непрямих втрат складають від \$543 млрд до \$600 млрд.дол. США.

Також тут слід додати, що вищезазнані економічні потрясіння, супроводжувалися масштабними внутрішніми переміщеннями населення та потоками біженців. Як наслідок, ринок праці зіткнувся з труднощами через внутрішнє переміщення населення, що призвело до додаткового навантаження на одне робоче місце. Також відбулася структурно-кваліфікаційна диспропорція між попитом і пропозицією робочої сили. Слід зазначити, що цьому не завадило навіть переміщення деяких підприємств на більш безпечні території з метою продовження своєї діяльності [11].

Як наслідок відбувалися величезні втрати робочих місць і доходів населення. За оцінками МОП, у поточній активній фазі конфлікту втрачено 4,8 млн робочих місць. Порівняно з довоєнною ситуацією це становить 30% робочих місць, які існували в Україні. Негайне припинення бойових дій могло б швидко покращити ситуацію та відновити 3,4 мільйона робочих місць, зменшивши втрату робочих місць до 8,9%. У разі подальшого загострення військової ситуації втрата робочих місць може зрости до 7 мільйонів робочих місць, або 43,5%. Станом на кінець 2023 року безробіття стрімко зросло на тлі уповільнення економічної активності працевлаштованого населення і досягнуло критичної позначки, перевищивши 35% [11]. Результатом масової втрати постійної роботи стало те, що значна частина працездатного населення опинилася на межі фінансової і соціальної кризи через спад доходів і вичерпання заощаджень. На додачу відбувається також консервування низької заробітної плати. Так за даними дослідження проведеного соціологічною службою Центру Разумкова у 2023 році 40,5% тих, хто працює, зазначають зменшення своєї зарплати, ще 40,8% — незмінність її розміру від початку війни, що за досить високої інфляції також означає зменшення купівельної спроможності, тобто від зниження доходів постраждали 81,3% тих, хто працює. Лише 12,2% жінок і 14,6% чоловіків повідомили про збільшення зарплати [12].

Якщо аналізувати офіційні дані Державної служби зайнятості України (рис. 1), кількість безробітних в Україні за період війни поволі знижується. Як видно, кількість безробітних у 2023 році наразі менша, ніж за попередні роки, що пояснюється певними факторами:

- виїздом значної кількості громадян України за кордон, що призвело до кількісного зменшення населення;
- відсутністю адміністративного контакту із тимчасово окупованими територіями, що не дозволяє отримувати дані;
- відсутністю достовірної інформації від роботодавців, які в умовах війни не завжди зацікавлені в її поданні.

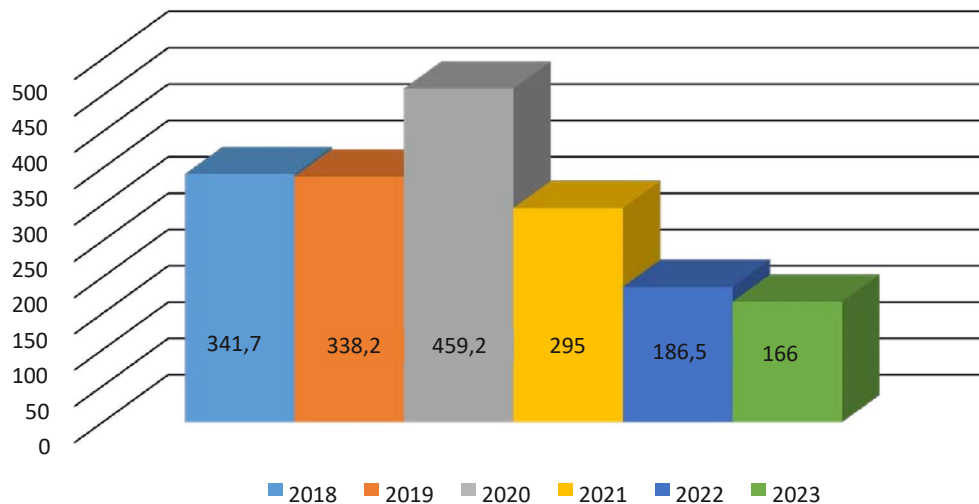

Рис. 1. Кількість безробітних в Україні, 2018 – січень 2023 рр. тис. осіб

Джерело: розроблено авторами за даними [13]

В умовах сьогодення внесені зміни у трудове законодавство дозволяють роботодавцеві у період дії воєнного стану розірвати трудову угоду, або відправити працівників у неоплачувану і безтермінову відпустку.

Аналізуючи стан ринку праці у 2022-2023 рр. можна стверджувати про наявність динаміки збільшення тривалості безробіття і появи так званого застійного безробіття. На підтвердження свого переконання наводимо дані соціологічного дослідження, яке було проведене Центром Разумкова. На основі отриманих даних 40,2% тих, хто не має роботи, але шукає її, є безробітними не менш як рік, — зокрема це стосується 40,3% чоловіків і 39,5% жінок. У той же час втратили роботу менш як три місяці тому лише 19,3% [12].

Слід зазначити, що для українського ринку праці завжди була характерна ситуація, коли більшість безробітних не реєструвалися у державних органах зайнятості, а самостійно шукали місце праці. Наявна ситуація на ринку праці є досить проблематичною і не цілком передбачувана. Автор погоджується з думкою про те, що чисельність безробітних також зростатиме у разі масового повернення українців з-за кордону. У даному випадку ринок праці, а саме наявність робочих місць і гідної заробітної плати є однією з головних умов поряд із закінченням воєнних дій, повернення наших громадян на батьківщину.

Іншою особливістю вітчизняного ринку праці у воєнний період є те, що незважаючи на істотне скорочення робочих місць і зростання безробіття відчувається дефіцит кадрів, який спричинений, передусім, масовою міграцією трудових ресурсів. Так за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 17 січня 2023 р. за кордоном перебувало майже 7,98 млн українських біженців, тоді як у межах країни було зафіксовано майже 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб [13]. Складність ситуації доповнюється і значним впливом працездатного населення до Збройних сил України та сил територіальної оборони. Також слід враховувати і той факт, що чисельність жертв серед потенційних учасників ринку праці буде продовжувати зростати навіть після завершення військової агресії росії через значну кількість

вибухонебезпечних предметів, які залишають після себе окупанти. На сьогодні Україна стала найбільш «забрудненою» мінами країною у світі [14].

Незважаючи на це, національний ринок праці став місцем жорсткої конкуренції, де кількість доступних вакансій зменшилось в 20 разів порівняно з передвоєнним періодом. Для підтвердження своїх слів наведемо приклад ІТ-сфери, яка була однією з найбільш стабільних сфер у довоєнний період. За період війни кількість вакансій зменшилася навіть там і становить 40% від довоєнного рівня.

Щодо сфер у яких найбільше не вистарчає працівників то лідирує тут сфера виробництва, де запит на виробничі спеціальності залишається найбільшим. Так, як видно з рис 2., кількість вакансій збільшилась на 145%: у вересні 2022 році – 9 757 пропозицій про роботу, у вересні 2023 року – 24 001 пропозиція. У даній ситуації особливо актуалізується проблема максимально раціонального використання робочої сили та забезпеченні сприятливого рівня її адаптації до відповідних змін на ринку праці [15]. Лідером найнижчого попиту на працівників є сфера культури та шоу-бізнесу. Це пов'язано з тим, що підчас війни через технічні, моральні та соціальні аспекти ця галузь є незатребуваною, оскільки людям не до корпоративних та розважальних заходів. Щодо територіального поділу, то найбільший попит на роботу станом на кінець 2023 року в:

- Київській області (34 574 пропозиції);
- Дніпропетровській області (10 153 пропозицій);
- Львівській області (9 994 пропозиції);
- Одеській області (7 092 пропозиції);
- Харківській області (3 852 пропозиції).

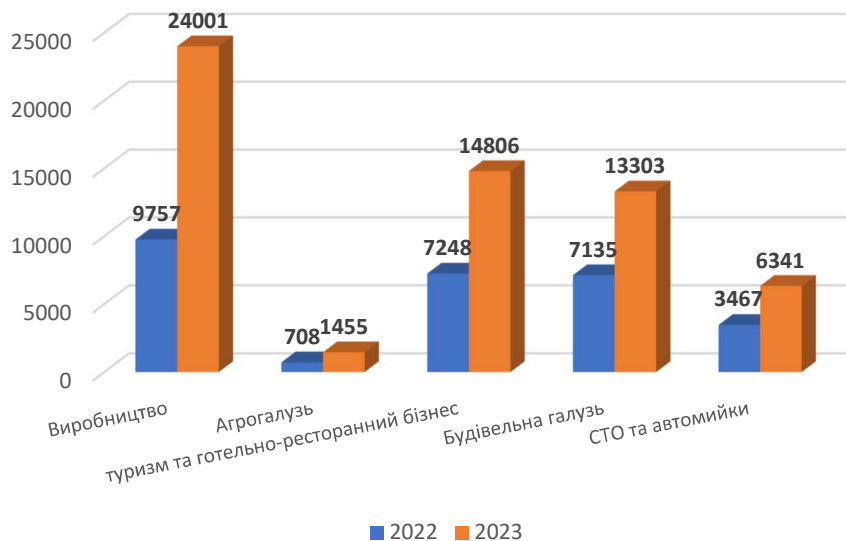

Рис. 2. Сфери, у яких найбільше зросла нестача працівників в Україні у 2023 році

За умов мирного часу нестача кваліфікованих працівників сприяє тому що, ринок праці стає конкурентнішим оскільки підприємства змушені змагатися за обмежений ресурс, а в даному випадку це – висококваліфіковані фахівці. Як наслідок, це мало б

привести до зростання зарплат та покращення умов для працівників, що мало б стати позитивним явищем для тих, хто шукає роботу. Проте наразі в Україні спостерігається нестача кваліфікованих кадрів, що подекуди компенсується пластичністю ринку праці, яка проявляється у:

- зменшенні кількості кваліфікованих працівників у зв'язку з виїздом закордон або смертю та каліцтвом осіб працездатного віку;
- збільшенням кількості працюючих інвалідів;
- збільшенням кількості працюючих жінок;
- збільшенням дитячої праці через зростання бідності.

Значний вплив війна також здійснила і на українську систему соціального захисту. Як наслідок збільшилися соціальні видатки, але внаслідок падіння виробництва зменшилися надходження у соціальні фонди. Лише наявність фінансової допомоги наших західних партнерів дозволяє уряду триматися на плаву у вирішенні даного питання. За даними очільника Уряду соціальні видатки державного бюджету у 2024 році складуть 470 млрд грн., що на 25 млрд грн більше, ніж цього року. Нагадаємо, що джерелом фінансування соціальних гарантій є Державний та місцеві бюджети. Державний бюджет на 2024 рік прийнятий із дефіцитом 1,57 трлн грн. у той час як 70% дефіциту бюджету 2023 року було погашено із зовнішніх джерел [16].

Загалом можна дійти висновку, що вплив війни в Україні на ринок праці призвів до погіршення якості робочої сили, сприяв погіршенню добробуту працівників та мотивації їхньої праці, став причиною посилення економічного тиску, падіння соціальних гарантій тощо. Беручи до уваги становище у воєнний період на вітчизняному ринку праці загалом і потребу у визначенні заходів, спрямованих на його відновлення, а також забезпечення продуктивної зайнятості, на сьогоднішній день досить важливо визначити головні загрози, які впливають на усі процеси, пов'язані із робочою силою. Водночас варто враховувати довоєнні проблеми і ті, які виникли в процесі військових дій.

Заглядаючи у післявоєнний період, слід зазначити, що потреба у кваліфікованих фахівцях цілком буде залежати від обраної економічної стратегії нашої держави. На думку автора пріоритетом тут має стати повернення наших громадян з-за кордону з можливістю активного включення в господарську діяльність. Найбільш пріоритетними галузями для відбудови мають стати галузі, які працюватимуть на відновлення внутрішнього ринку, а це: будівництво, транспортне господарство, сільське господарство, харчова галузь, сфера торгівля, ІТ-сфера тощо. Можливими шляхами відновлення ринку праці і подолання кризових явищ може стати:

- реінтеграція внутрішньо переміщених осіб зміст якої має полягати у спрямуванні зусиль Уряду на підтримку переміщених осіб щодо надання їм можливостей з перепідготовки та підвищення кваліфікації відносно обраної спеціальності;
- впровадження програм стимулювання розвитку галузей, які передбачають залучення кваліфікованих працівників у важливі галузі економіки шляхом фінансових, освітніх, житлових, соціальних і інших мотиваційних програм;
- розвиток внутрішнього ринку праці передбачає інвестування у розвиток і заохочення власних кадрових резервів. Це може бути плата за навчання молодих спеціалістів, надання відомчого житла тощо;
- впровадження міжнародного співробітництва як на макро так і на мікро рівнях, шляхом обміну, залучення і стажування фахівців.
- програми підтримки інноваційного бізнесу через залучення кваліфікованих працівників, спрощення бюрократичних процедур, надання фінансової підтримки для стартапів.

Висновки. Враховуючи наявну ситуацію, яка склалася на ринку праці України, для її покращення необхідним є пряме державне регулювання. Основним аргументом на користь такого рішення є те, що під час війни держава стає головним гравцем на економічному рівні і власне вона вирішує які пріоритети і яку державну підтримку проводити. Причому слід враховувати то, що швидко відновити довоєнну ситуацію на ринку праці буде складно. Власне з цих причин державою мають визначитися напрями, які будуть пріоритетними у найближчій перспективі щодо суттєвого відновлення параметрів ринку праці на якісно новому рівні. Основними параметрами даних пріоритетів мають стати: відновлення людського капіталу, створення умов і мотиваційних стимулів для працевлаштування, формування дієвих програм перекваліфікації військових та підвищення їхньої кваліфікації згідно вимог сьогодення, залучення іноземних інвесторів до створення нових робочих місць, створення програм зайнятості для осіб з обмеженими можливостями тощо.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text) (дата звернення: 15.03.2024).
2. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 15.03.2024).
3. Шаленко М.В. Сучасні тенденції розвитку ринку праці України. *Економіка України*. 1996. № 9. С. 25-34.
4. Кундицький О.О. Регулювання фінансової бази відтворення факторів виробництва: монографія. Львів: Тріада плюс. 2011. 552 с.
5. Петюх В.М. Ринок праці та зайнятість: навч. посібн. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом. 1997. 120 с.
6. Семикіна М.В., Іщенко Н.А., Родіонова М.О. Мотивація ефективної зайнятості: проблеми, тенденції, вибір стратегії: монографія. Кіровоград: КОД, 2009. 200 с.
7. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни Росії з Україною. *Gradus research company*. Офіційний сайт. URL: https://gradus.app/documents/188/BusinessInWar_Gradus_KSE_Report_300_32022_ua.pdf (дата звернення: 24.03.2024).
8. Колісніченко В. За рік війни в більш безпечні регіони України релоковано 800 підприємств. *GMK center - Центр експертизи промисловості та ГМК*. URL: <https://gmk.center.ua/news/za-rik-vijni-v-bilsh-bezpechni-regioni-ukraini-relokovano-800-pidpriemstv/> (дата звернення: 24.03.2024).
9. Гордійчук Д. Збитки від війни для України за тиждень зросли на 3,5 мільярда доларів. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/25/684665/> (дата звернення: 24.03.2024).
10. Петровський Д. Переважила за \$150 мільярдів: названо суму збитків української інфраструктури через війну. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/viyna-v-ukrajini-nazvano-novu-suma-zbitkiv-ukrajinskoji-infrastrukturi-12541719.html> (дата звернення: 24.03.2024).
11. Аналітична та статистична інформація. *Державна служба зайнятості України*. Офіційний сайт. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67> (дата звернення: 02.04.2024).
12. Лібанова Е. Як змінився ринок праці у воєнний час: сьогодення та перспективи. *Бізнес Закарпаття*. URL: <https://www.businessz.com.ua/news/events/14212> (дата звернення: 02.04.2024).
13. Ukraine Refugee Situation. *UNHCR: Operational Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 05.04.2024).

14. Landmines Still Pose a Threat to Two Million Ukrainians, United Nations Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/123917-landmines-still-pose-threat-two-million-ukrainians> (дата звернення: 05.04.2024).
15. Близнюк В.В., Яценко Л.Д. Трудова мобільність як фактор забезпечення продуктивної зайнятості. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/37643/22-5722_5.pdf?sequence=1 (дата звернення: 15.04.2024).
16. Соціальні видатки державного бюджету у 2024 році складуть 470 млрд грн. Урядовий портал України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/sotsialni-vydatky-derzhavnoho-biudzhetu-u-2024-rotsi-skladut-470-mlrd-hrn-premier-ministr> (дата звернення: 15.04.2024).

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996). Constitution of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%2F96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 15 March 2024).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996). About population employment. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (Accessed 15 March 2024).
3. Shalenko, M.V. (1996). Modern trends in the development of the labor market of Ukraine. *Ekonomika Ukrainy*, Vol. 9, pp. 25-34.
4. Kundytskyi O.O. (2011). *Rehulivannia finansovoi bazy vidtvorennia faktoriv vyrobnytstva* [Regulation of the financial base of reproduction of factors of production]. Triada plus, Lviv, Ukraine.
5. Petiukh V.M. (1997). *Rynok pratsi ta zainiatist* [Labor market and employment], Mizhrehionalna Akademiia upravlinnia personalom, Kyiv, Ukraine.
6. Semykina, M.V., Ishchenko, N.A. and Rodionova, M.O. (2009). *Motyvatsiia efektyvnoi zainiatosti: problemy, tendentsii, vybir stratehii* [Motivation of effective employment: problems, trends, strategy selection], KOD, Kirovohrad, Ukraine.
7. The official site of Ukrainian Gradus research company (2024). Diagnosis of the state of Ukrainian business during the full-scale war between Russia and Ukraine. Retrieved from: https://gradus.app/documents/188/BusinessInWar_Gradus_KSE_Report_30032022_ua.pdf (Accessed 24 March 2024).
8. Kolisnichenko, V. (2024). 800 enterprises were relocated to safer regions of Ukraine during the year of the war. The official site of GMK center – Tsentr ekspertyzy promyslovosti ta HMK. Retrieved from: <https://gmk.center/ua/news/za-rik-vijni-v-bilsh-bezpechni-regioni-ukraini-relokovano-800-pidpriemstv/> (Accessed 24 March 2024).
9. Hordiichuk, D. (2022). Damages from the war for Ukraine increased by 3.5 billion dollars in a week. *Ekonomichna pravda*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/25/684665/> (Accessed 24 March 2024).
10. Petrovskyi D. (2024). Exceeded by \$150 billion: the amount of damage to Ukrainian infrastructure due to the war was named. *UNIAN*. Retrieved from: <https://www.unian.ua/economics/finance/viy-na-v-ukrajini-nazvano-novu-suma-zbitkiv-ukrajinskoji-infrastrukturi-12541719.html> (Accessed 24 March 2024).
11. The official site of State Employment Service of Ukraine (2024). The Analytic and statistic information. Retrieved from: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67> (Accessed 02 April 2024).
12. Libanova E. (2023). How the labor market changed during the war: present and prospects. *Biznes Zakarpattia*. Retrieved from: <https://www.businessz.com.ua/news/events/14212> (Accessed 02 April 2024).
13. The official site of UNHCR: Operational Data Portal (2024). Ukraine Refugee Situation. Retrieved from: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (Accessed 05 April 2024).
14. The official site of United Nations Ukraine (2024). Landmines Still Pose a Threat to Two Million Ukrainians. Retrieved from: <https://ukraine.un.org/en/123917-landmines-still-pose-threat-two-million-ukrainians> (Accessed 05 April 2024).

15. Blyzniuk V.V., Yatsenko L.D. (2010). Labor mobility as a factor in ensuring productive employment. Retrieved from: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/37643/22-5722_5.pdf?sequence=1 (Accessed 05 April 2024).
16. The official site of Governmental portal of Ukraine (2024). Social expenditures of the state budget in 2024 will amount to UAH 470 billion. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/sotsialni-vydatky-derzhavnoho-biudzhetu-u-2024-rotsi-skladut-470-mlrd-hrn-premier-ministr> (Accessed 05 April 2024).

LABOR MARKET IN THE CONDITIONS OF WAR: REALITIES AND PERSPECTIVES

Oleksandr Kundytskyy

*Ivan Franko National University of Lviv, 79008 Lviv, Prospekt Svobody, 18
e-mail: oleksandr.kundytskyy@lnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7848-4717>*

Abstract. The article examines the essence and features of the functioning of the labor market theoretically and during the war in Ukraine. The theoretical aspects of the functioning of the labor market are characterized. In particular, the content of the main concepts related to the labor market, such as the meaning of employment and the labor market, were considered. Labor market functions are identified.

The main problems of the labor market in Ukraine are emphasized. In the pre-war economy, they included motivation, the shadow labor market, and a high level of labor migration abroad.

The labor market in Ukraine in 2022-2023 was analyzed. It was concluded that it had undergone significant changes at the moment of the start of the full-scale invasion. With the efforts of the authorities and international support, due to the continuation of military operations, the problems of the domestic labor market are worsening. In particular, 4.8 million jobs were lost due to the destruction of production facilities and infrastructure. Due to the drop in demand for goods and services of the national economy of enterprises and battle damages, operating enterprises suffer losses and are unable to provide a decent level of wages to employees. Due to forced migration and mobilization of the population, there is a shortage of labor in certain sectors of the national economy. The main risks of such problems are identified, in particular, a decrease in the qualifications of the labor force, an increase in the employment of women, and involvement of women in physically difficult and harmful jobs, an increase in the involvement of disabled people, and the use of child labor.

As a result of the research, a number of steps were proposed to restore the labor market and bring it out of the crisis. In particular, it is recommended to implement government programs for the reintegration of internally displaced persons, invest enterprises in the motivation and own development of personnel, intensify participation in international programs and projects, and promote the development of startups.

Keywords: labor market, employment, labor market functions, vacancies, labor migration.

*Стаття надійшла до редколегії 11.05.2024
Прийнята до друку 13.06.2024*